

УДК 327 (73+510)

ФОРМИ І ФУНКЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТРИМУВАННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ КИТАЮ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США

Вишне夫ська І.Г.

аспірантка

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

У статті розглянуто форми американської стратегії стримування та залучення КНР, зміни яких зумовлені трансформацією американсько-китайських відносин від конгейджменту до «відповідального учасника» та «стратегічного запевнення». Виокремлено основні функції стратегії стримування та залучення; здійснено їх порівняльну характеристику в залежності від обраних форм впливу.

В статье рассмотрены формы американской стратегии сдерживания и привлечения КНР, изменения которых обусловлены трансформацией американско-китайских отношений от конгейджмента к «ответственному участнику» и «стратегическому заверению». Выделены основные функции стратегии сдерживания и привлечения; осуществлена их сравнительная характеристика в зависимости от выбранных форм воздействия.

The forms of the U.S. strategy of containment and engagement of China, that changes are caused by transformation of US-China relations from conagement to «responsible stakeholder» and «strategic reassurance», have been examined. The main functions of the strategy of containment and engagement have been determined; their comparative characteristics have been conducted depending on the chosen forms of influence.

Ключові слова: США, КНР, стратегія стримування та залучення (конгейджмент), хеджінг, конструктивне залучення, відповідальний учасник, стратегічне запевнення.

Постановка проблеми. Зовнішньополітична стратегія США щодо стримування та залучення КНР стала визначальною у формуванні американсько-китайських відносин з часів президентства Б. Клінтона і залишається такою донині. Це зумовлює необхідність дослідження її основних форм та функцій з метою надання оцінок стану розвитку системи міжнародних відносин та корегування внутрішньої та зовнішньої політики України відповідно до світових тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою визначення та аналізу форм стратегії стримування та залучення працювали здебільшого зарубіжні фахівці, серед яких варто виділити З. Халілзада, А. Шульські, С. Лоуренс, Т. Лума та ін. Трансформація досліджуваної стратегії та її функції є об'єктом наукового пошуку основних американських «мозкових центрів» «RAND Corporation», «Heritage Foundation», «Congressional Research Service» тощо, які є формотворчими зовнішньополітичного курсу США.

Мета статті – дослідити функції варіабельних форм стратегії стримування та залучення КНР та їх вплив на американсько-китайські відносини.

Стратегію стримування та залучення («конгейджмент») в американсько-китайських відносинах доцільно дослідити перш за все на рівнях змісту, причини виникнення, форм впливу та їхніх функцій. Таке розмежування необхідне внаслідок наявності на кожному із зазначених етапів специфічних особливостей об'єкта дослідження. Перш ніж перейти до аналізу фундаментальних теоретичних положень, які характеризують суть стратегії конгейджмент, до характеристики її форм та функцій, необхідно розглянути основні причини виникнення зазначеної стратегії в зовнішній політиці США.

Після розпаду СРСР, у системі міжнародних відносин безумовним лідером стають Сполучені Штати Америки. Однак на політичній арені з'являється різко набираючий економічні потуги майже 1,4-мільярдний за чисельністю населення Китай, до того ж комуністичний, з нарощуванням військового потенціалу та амбіціями на регіональне лідерство. Зіткнення національних інтересів США та КНР зумовлює реакцію Сполучених Штатів, внаслідок чого з'являється стратегія конгейджмент, яка поєднала елементи класичної доктрини стримування (containment) та залучення (engagement) [1, Р. 72]. Синтезувати ці полярні парадигми вперше запропонували представники корпорації «Ренд» в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

З. Халілзад визначив стратегію «конгейджмент» як поєднання «солодкого та кислого»; у його трактовці конгейджмент – це комплементарність концепцій стримування та інтеграції

(congaagement = containment + engagement) [2, Р. 8]. Серед аналітиків впроваджена політика отримали ще назву «кнута та пряника», а також «пильного спостереження та застереження».

Серед форм впливу стратегії конгейджмент доцільно назвати залучення, конструктивне залучення, конкуперація, стримування, зокрема, хеджинг (hedging – hedge strategy). Досліджуючи стримування, деякі вітчизняні та російські науковці внаслідок некоректного перекладу з англійської мови помилково ототожили «containment» з «deterrence», хоча ці категорії кардинально різняться: «containment» – це утримування супротивника в певних територіальних межах, а «deterrence» – дія на опонента шляхом превентивних погроз. Американський професор політичних наук Принстонського університету Ян Шапіро в книзі «Контейнмент» пояснював стримування як «стратегію останнього засобу спасіння» [3, С. 34]. У межах «стримування», Сполучені Штати використовують стратегію хеджинг, або як ще її називають «стратегічне оточення», «огороження». Хеджинг є дериватом стратегії А. Мехена «анаконда». Створивши мережу стратегічного співробітництва та систему військових союзів по периметру кордонів КНР, кільце анаконди повинне остаточно зімкнутися, зменшивши можливості Китаю.

У дослідженні варто зупинитися також на формі взаємовідносин між США та КНР, яка не відноситься ні до «стримування», ні до «залучення», а є результатом їх синтезу. Таким поняттям є «конкуперація».

Конкуперація (cooperation) – поєднання кооперації та конкуренції. Цей термін вів американський бізнесмен Р. Нурда, згідно з принципами якого компанії, які, як правило, конкурують одна з одною, будуть також співпрацювати.

Професори Гарвардської школи бізнесу А. Брандербургер і Б. Нейлбафф далі розвинули теорію співпраці конкурентів; використавши теорію ігор, знайшли ефективну точку зору в комбінації конкуренції і співпраці. Науковці радять розглядати відносини між конкурентами як «гру, але не спортивну, бо це не покер чи гра в шахи, де повинен бути переможець і програвший. Твій успіх не вимагає провалу інших – може бути багато переможців» [4, Р. 5]. А. Брандербургер і Б. Нейлбафф метафорично порівнюють співробітництво з процесом випічки пирога, а конкуренцію – з відрізанням свого шматка.

У стратегії стримування та залучення одночасно закладені статична та динамічна стабільності. «У статичній моделі все визначав принцип ізоляції потенційно конфліктних устремлінь, а в динамічній – логіка множення співпадаючих. Суперечності не обов'язково потрібно було ізолювати одну від іншої, вони могли стикатися і взаємодіяти, будучи урівноваженими загальними інтересами, що пов'язують держави» [5, С. 170].

Стратегія стримування та залучення з одного боку має формувати та розширювати співпадаючі устремління країн (динамічна стабільність), а з другого – уникати потенційно гострих кутів (статична стабільність). Отож, на практиці Сполучені Штати з одного боку підтримували вступ Китаю до СОТ, надавали йому статус найбільшого сприяння в торгівлі, а з другого – гостро критикували Китай за недотримання прав людини, але без пропозицій накладання санкцій.

Стратегія конгейджмент має три основні функції: зберегти очікування, притаманні політиці залучення; не допустити того, щоб Китай перетворився на ворога; а також зашкодити можливості КНР кинути виклик американським інтересам. Для конгейджменту іманентним є продовження залучення Китаю, адаптація його до існуючої міжнародної системи, переорієнтація посадовців КНР на ціннісні демократичні парадигми, демонстрація Сполученими Штатами могутності задля того, щоб недемократичні сили усвідомили безперспективність власного виклику.

Відповідно з розробками теоретиків конгейджменту, усі відносини з Китаєм повинні базуватися на взаємності, якщо ж офіційний Пекін почне виходити за рамки американських інтересів, то США дасть адекватну відповідь.

Стимування, як форма впливу американської стратегії конгейджмент, передбачає: по-перше, посилення можливостей США та їхніх союзників; по-друге, експортний контроль, який би обмежив доступ офіційного Пекіна до західних технологій. З цією ціллю Сполучені Штати підписали угоди між країнами-союзниками щодо обмеження доступу КНР до технологій новітніх балістичних та крилатих ракет, ракет класу «повітря-повітря», зенітних ракет, протикосмічних систем тощо. У США внесли поправку щодо надання президенту інструментів, необхідних для недопущення попадання на поле бою західних технологій, які могли б бути використані проти Сполучених Штатів, у тому числі право президента США вводити санкції проти іноземних фірм-постачальників зброї до Китаю, а також урядів, що займаються такими постачаннями. Така необхідність була спричинена рядом незкоординованих дій. За даними Пентагону, китайська сторона активно закуповувала техніку «подвійного призначення» в Великій Британії, Італії, США, Франції.

Для недопущення китайського посилення в регіоні, США не підтримують об'єднання КНР з Тайванем. Тим паче, що населення демократичного Тайваню критично ставиться до об'єднання з авторитарним Китаєм [6, Р. 232].

Парадокс геополітичної ситуації в Східній Азії та АТР полягає в тому, що якщо вплив США в регіоні слабшати, політичний вакуум негайно спробують заповнити інші країни. Ймовірним претендентом є недемократичний Китай. Тож закономірною стає популярність в США стратегії превентивного стримування Китаю, що передбачає шляхи укріплення прагматичних регіональних союзів, нарощування військового потенціалу тощо. «Акт про стратегію шовкового шляху» сенатора С. Браунбака, ухвалений в 1999 році Конгресом США, став політичним інструментом американського просування в регіоні. Акт має особливу стратегічну цінність з огляду на інтереси національної безпеки Сполучених Штатів.

Адепти стратегії стримування Китаю наполягають перш за все на підтримці Тайваню, наприклад, республіканець Р. Доул висловлював думку щодо доцільності врахування очевидних прагнень офіційного Пекіна збільшити свій військовий наступальний потенціал на тайваньському напрямі, тому США просто зобов'язані надати Тайваню новітні оборонні озброєння, зокрема системи протиракетної оборони і підводні човни. Крім того, Доул закликав до негайного початку розробки і спорудження регіонального комплексу ПРО (Theater Missile Defense – TMD) для АТР. Особливістю є те, що у фінансуванні та реалізації проекту повинні брати участь не тільки Сполучені Штати, але і їхні головні союзники – Японія, Південна Корея і Тайвань. «Програма захисту тихоокеанської демократії», за переконаннями Доула, змогла б гарантувати стабільність у регіоні навіть за умов зростаючих китайських амбіцій.

Згідно з запропонованою політичною програмою С. Ятса, експерта консервативного «мозкового тресту» Heritage Foundation, Сполучені Штати мають збільшити об'єми постачань на Тайвань оборонних озброєнь, зокрема систем ПРО; перейти до однозначної підтримки членства Тайваню у всіх міжнародних організаціях, включно з ООН; проявляти симпатії до демократичного Тайваню [7].

Та розробки Р. Доула та С. Ятса передбачають форми впливу, які не відповідають стратегії стримування та залучення, вони – з класичної стратегії стримування, функції якої різняться з функціями стратегії конгейджмент.

Між парадигмами стримування та конгейджмент існують принципові відмінності: якщо стримування передбачає заохочення Тайваню до проголошення ним незалежності, то конгейджмент – ні. Зростаюча економічна взаємозалежність між Тайванем і КНР має деструктивізувати ідею проголошення незалежності Тайваню, оскільки цей різкий крок лякає більшу частину тайваньських ділових кіл. Якщо Китай стане дружньою демократичною силою, то американська політика сприятиме возз'єднанню. Цей варіант розвитку подій найбільше підтримують і в Тайвані.

Ефективна політика США щодо Тайваню лежить між двозначністю та результатом. Політмейкери прийшли до стратегічної двозначності, оскільки не обрали роль остаточного арбітра боротьби між Тайбеєм та Пекіном [8, Р. 186-188].

У конгейджменті не визначені деякі твердження про майбутнє КНР, наприклад, чи зможе Китай, інтегрований в міжнародну систему, кинути виклик американській глобальній гегемонії. Та ця стратегія ставить фундаментальний вибір перед китайськими посадовцями: або співпрацювати в межах діючої міжнародної системи, отримуючи з цього зиск, або кинути виклик світовому порядку та переслідувати мету регіональної гегемонії.

Якщо Китай обере співробітництво в межах діючої міжнародної системи і стане більш демократичним, то ця політика еволюціонує у взаємне пристосування і співпрацю. Якщо ж КНР стане ворожою силою, схильною до регіональної гегемонії, то ця політика еволюціонує у стримування [9].

Економічна взаємозалежність робить будь-який потенційний конфлікт небажаним для обох сторін, а значить і менш вірогідним. Тому американське залучення забезпечує китайську владу додатковими стимулами [10, Р. 134].

Колишній держсекретар США Джеймс Бейкер закликав до поглиблення економічних зв'язків Китаю з усім світом, зазначаючи, що зовнішня торгівля та інвестиції будуть гарантувати КНР стабільність. Сенс ідеї Дж. Бейкера полягала в тому, що хоча китайський уряд залишатиметься авторитарним, однак КНР потроху долучиться до світових норм і почне діяти як розсудливий та відповідальний учасник міжнародної системи, і прийде час, коли для Китаю стануть звичними сучасні міжнародні правила гри, і він зрозуміє переваги, які може надати сучасна система, наприклад, військово-політична стабільність, можливості міжнародної торгівлі, доступ до іноземного капіталу та ресурсів.

Стратегія США щодо стримування та залучення Китаю передбачає трансформацію американсько-китайських відносин, зокрема, пропонується ряд ключових концептів:

«конструктивне залучення», «відповідальний учасник» («responsible stakeholder»), «стратегічне завірення» («strategic reassurance»).

«Конструктивне залучення», яке набуло чинності за другого президенства Клінтона, було проміжним варіантом між «стримуванням» і «умиротворенням» [11]. «Конструктивне залучення» передбачало досягнення балансу між конструктивною взаємодією з Китаєм в цілях сприяння економічній модернізації і розвитку КНР з тим, щоб вона перетворилася на відкритіше і плюралістичне суспільство. «Комплексне залучення» передбачало як додатковий результат свого впровадження – покращення прав людини в Китаї [12, Р. 34].

Концепт «відповідального учасника», висунутий в 2005 році колишнім заступником держсекретаря США Робертом Зелліком, передбачав як «залучення», так і «стримування», а саме:

- максимально інтегрувати КНР в існуючу систему міжнародних відносин, а також в структуру сучасних міжнародних інститутів, таких як МВФ, СБ тощо;
- змусити Китай поводитися у відповідності з міжнародними нормами;
- сприяти поступовій трансформації політичної системи КНР;
- переорієнтувати китайських посадовців на демократичні цінності;
- спільно вирішувати проблеми, які пов'язані з загрозами Північної Кореї, ядерного Ірану, тероризму, злочинністю, глобальним потеплінням, виснаженням ресурсів та ін.;
- інтегрувати КНР в міжнародний ринок енергоносіїв і, водночас, обмежити його присутність в тих місцях Африки, Південно-Східної Азії, Латинської Америки та інших регіонах, які представляють для США національний інтерес;
- відстоювати свої інтереси в просторі між західною частиною Тихого океану, Південною Азією і Індійським океаном з ціллю недопущення регіонального лідерства Китаю;
- продовжувати тиснути на КНР з метою припинення штучного заниження курсу юаня;
- не відміняти ембарго на поставки зброї до Китаю тощо.

Сполучені Штати застосовують до КНР одночасно зі стратегією «відповідального учасника» кардинально протилежну – «хеджінг». Ці стратегії доповнюють одна одну. Варіації форм впливу зовнішньої політики США щодо Китаю постійно змінюються, хоча схема кожної нової стратегії виплітається лише з двох базових принципів – стримування та залучення. Наприклад, у 2009 році колишнім першим заступником держсекретаря США Дж. Стейнбеком було проголошене «стратегічне запевнення» (strategic reassurance) [13], що передбачало розвиток всебічного співробітництва / партнерства обох держав. Деякі експерти вважають, що відбулася нова трансформація конгейджменту, тобто, перехід від стримування та залучення, – до політики пристосування Сполучених Штатів до зростаючої ролі Китаю внаслідок неможливості протистояти цьому процесу. Брахма Челлані, професор стратегічних досліджень Центру політичних досліджень в Нью-Делі, зазначав: «Стратегічне запевнення» насправді дало сигнал про намір США пристосуватися до амбіцій Китаю» [14].

Отож, на перший план в американсько-китайських відносинах виходять питання безпеки та торгівлі, другорядними стають ревальвація юаня, проблеми демократії та прав людини. Хоча китайці характеризують «стратегічне запевнення» як «оновлену» доктрину стримування. Ден Стейнбок, науковий співробітник Шанхайської академії міжнародних досліджень, вважає, що Сполучені Штати потребують КНР у подоланні економічних проблем та у вирішенні безпекових питань; звинувачення ж Китаю у власних економічних бідах є не частиною рішення проблеми, а частиною самої проблеми [15].

Висновок. Стратегія конгейджмент включає в себе різні форми впливу: як синтезовані полярні (стримування та залучення), так і похідні від них, що стало наслідком трансформації американсько-китайських відносин. Функції форм впливу стратегії стримування та залучення спрямовані, з одного боку, на інтеграцію КНР, на взаємозалежність економік США та Китаю, а, з другого боку, – на вирішення проблем, пов'язаних з порушенням прав людини в КНР, з нарощуванням його оборонного потенціалу, підвищенням глобальної та регіональної ролі.

Література

1. Khalilzad, Z., Shulsky, A. The United States and a Rising China: Strategic and Military Implications. – Washington, D.C.: RAND, 1999. – 134 p.
2. Khalilzad Z. M. Congage China. – Washington, D.C.: RAND, 1999. – 111 p.
3. Shapiro, Ian. Containment: Rebuilding a Strategy against Global Terror. – Princeton: Princeton University Press, 2007. – 192 p.
4. Brandenburger A. M., Nalebuff B. J. Co-Opetition: A Revolution Mindset That Combines Competition and Cooperation: The Game Theory Strategy That's Changing the Game of Business. – New York: Doubleday, 1997. - 304 p.

5. Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталеv М.А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. - М.: НОФМО, 2002. - 390 с.
6. Kynge, James. China shakes the world: a titan's rise and troubled future – and the challenge for America. – Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2006. – 270 p.
7. Yates, Stephen. The Taiwan Relations Act after 20 years: keys to past and future success // The Heritage Foundation Backgrounder. – No. 1272. – 16 April. – 1999. – http://thf_media.s3.amazonaws.com/1999/pdf/bg1272.pdf. – 21.09.2006.
8. Dangerous Strait: The U.S.-Taiwan-China Crisis/ Ed. by Nancy Bernkopf Tucker. – New York: Columbia University Press, 2005. – 272 p.
9. Khalilzad, Zalmay M. Sweet and Sour: Recipe for a New China Policy // RAND Corporation Provides Objective Research Services and Public Policy Analysis. - <http://www.rand.org/publications/randreview/issues/rr.winter.00/sweet.html>. - 17.05.2005.
10. Yahuda, Michael. Hong Kong: China's Challenge. – London & New York: Routledge, 1996. – 184 p.
11. Lawrence S., Lum T. U.S.–China Relations: Policy Issues. March 11, 2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://assets.opencrs.com/rpts/R41108_20110311.pdf
12. Santoro, Michael A. Profits and Principles: Global Capitalism and Human Rights in China. – Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2000. – 256 p.
13. James Steinberg: Speech on Administration's Vision of the U.S.–China Relationship [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.humanrights.gov/2011/04/05/james-steinberg-speech-on-administrations-vision-of-the-u-s-china-relationship/>
14. Chellaney, Brahma. Asia After Obama // Project Syndicate [Электронный ресурс]. – 2010. – 19 November. – Режим доступа: <http://www.project-syndicate.org/commentary/asia-after-obama>
15. Steinbock D. Two Policies, One Agenda: How 2012 Elections May Endanger US-China Relations [Электронный ресурс]. – 2012. – 23 March. – Режим доступа: <http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/two-policies-one-agenda-how-2012-elections-may-endanger-us-china-relations>